

ISTORIE

Thomas E. Ricks este autor de bestselleruri precum *The Gamble* și *The Generals*. Cartea sa *Fiasco* e considerată de către Max Hastings de la *Sunday Times* drept „cea mai competentă relatare despre modul în care administrația Bush și armata americană au provocat un dezastru în Irak“. A scris, de asemenea, pentru *Washington Post* și *Wall Street Journal*, relatând despre acțiunile militare de pe glob. În prezent este colaborator al *New York Times* și *New Yorker* și are numeroase apariții la televiziunile britanice.

THOMAS E. RICKS

CHURCHILL
ȘI
ORWELL

LUPTA
PENTRU
LIBERTATE

Traducere din engleză
de Doina Lică

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

Redactor: Andrei Pogăciaș
Coperta: Ioana Nedelcu
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
Corector: Cristina Jelescu
DTP: Iuliana Constantinescu

Tipărit la Bookart Printing

Thomas E. Ricks
Churchill and Orwell
Copyright © 2017, Thomas Ricks
All rights reserved.

© HUMANITAS, 2023, pentru prezenta versiune în limba română

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
Ricks, Thomas E.
Churchill și Orwell: Lupta pentru libertate / Thomas E. Ricks;
trad.: Doina Lică. – București: Humanitas, 2023
Conține bibliografie
Index
ISBN 978-973-50-7514-9
I. Lică, Doina (trad.)

94

EDITURA HUMANITAS
Piața Presei Libere 1, 013701 București, România
tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51
www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro
Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro
Comenzi telefonice: 0723 684 194

*Dedicată tuturor celor care încearcă
să ne apere libertățile*

Cuprins

1. Cei doi Winston	9
2. Churchill aventurierul	14
3. Orwell polițistul	30
4. Churchill: fără un sfanț în anii '30	51
5. Orwell devine „Orwell“: Spania 1937	71
6. Churchill devine „Churchill“: Primăvara 1940	89
7. Lupta cu germanii, apropierea de americani: 1940–1941	113
8. Churchill, Orwell și războiul de clasă în Marea Britanie: 1941	129
9. Implicarea americanilor: 1941–1942	150
10. Viziuni sumbre ale lumii postbelice: 1943	165
11. <i>Ferma animalelor</i> : 1943–1945	175
12. Churchill (și Marea Britanie) în declin și în triumf: 1944–1945	188
13. Răzbunarea lui Churchill: Memoriile de război	211
14. Orwell în triumf și în declin: 1945–1950	221
15. Prematura viață de apoi a lui Churchill: 1950–1965	236
16. Extraordinara ascensiune a lui Orwell: 1950–2016	243
Postfață: Calea lui Churchill și a lui Orwell	263
Mulțumiri	269
<i>Note</i>	271
<i>Indice</i>	327

Cei doi Winston

Pe 13 decembrie 1931, un politician englez în vârstă de cincizeci și șapte de ani, încă membru al Parlamentului, dar cam nedorit în guvernul propriului partid, cobora dintr-un taxi¹ pe Fifth Avenue din New York. Se afla acolo pentru un turneu de prelegeri, în încercarea de a-și reface într-o câțiva mica avere pe care o pierduse la prăbușirea bursei, cu doi ani în urmă. Englez de fel, și poate preocupat fiind de grijile lui, s-a uitat în direcția greșită pe bulevard și nu a observat mașina care, mergând cu vreo cincizeci de kilometri pe oră, l-a trântit la pământ și l-a târât o bucată de drum, lăsându-l cu câteva coaste rupte și cu răni la cap. Dacă ar fi murit, și-ar fi amintit astăzi de el doar câțiva istorici specializați în istoria Marii Britanii a începutului de secol XX. Dar a supraviețuit. Numele său era Winston Churchill.

Peste aproape șase ani, în zorii zilei de 20 mai 1937, un alt englez tocmai își părăsea adăpostul jalnic de tranșee, în linia întâi a Războiului Civil din Spania, în nord-estul țării, puțin mai la sud de Munții Pirinei. Deși înrolat ca soldat, era în realitate scriitor, un autor minor de romane mediocre fără prea mare succes la public. El se considera a fi de stânga, dar cu ultima sa lucrare de sociologie jurnalistică, având ca subiect pătura săracă din Anglia, provocase ceva vâlvă și își pierduse poate câțiva prieteni, criticându-i pe socialiști. Totuși, în Spania era membru al forțelor socialiste progovernamentale ale Republicii Spaniole. Era un bărbat înalt, și, cum mergea prin tranșeele orientate spre vest pentru a vedea ce fac oamenii din

plutonul său, capul i se profila spre răsărit, cu soarele ce se ridica în spatele său. L-a zărit un lunetist naționalist², aflat la circa 160 de metri depărtare, care l-a împușcat cu un glonț de 7 mm în cămașă de cupru. A fost un foc bine țintit, la baza gâtului englezului, trecând la milimetru de artera carotidă. Rănit, englezul a căzut la pământ. Era conștient că fusese împușcat, dar, fiind în stare de șoc, nu putea spune unde. Aflând că fusese împușcat în gât, s-a resemnat că va muri în câteva minute, pentru că nu auzise niciodată de cineva care să supraviețuiască cu o asemenea rană. Dacă ar fi murit atunci, nu și-ar fi amintit astăzi de el decât poate câțiva istorici literari specializați în romancierii englezi minori din prima jumătate a secolului XX. Dar nu a murit. Numele său era Eric Blair, iar pseudonimul literar, George Orwell.

La o primă vedere, cei doi bărbați erau destul de diferiți. Churchill era mai robust în toate sensurile; născut cu douăzeci și opt de ani înaintea lui Orwell, a trăit cu cincisprezece ani mai mult decât el. Dar, în anumite privințe cruciale, erau spirite înrudite. În epoca plină de evenimente în care au trăit amândoi, la mijlocul secolului XX, s-au confruntat cu aceleași mari probleme – Hitler și fascismul, Stalin și comunismul, America și devansarea Marii Britanii. S-au folosit de aceleași calități și mijloace – intelectul, încrederea în propria judecată, chiar și atunci când judecata le era criticată de majoritatea contemporanilor, și extraordinarul talent în mânuirea cuvintelor. În plus, amândoi s-au călăuzit după principiile de bază ale democrației liberale: libertatea de gândire, de exprimare și de asociere.

Drumurile nu li s-au întretăiat niciodată³, dar s-au admirat unul pe celălalt de la distanță, iar când George Orwell a scris romanul *1984*, și-a numit eroul „Winston“. E de notorietate faptul că lui Churchill i-a plăcut romanul atât de mult, încât l-a citit de două ori⁴.

În ciuda a tot ce-i deosebea, au militat pentru aceeași cauză: apărarea libertății. Și chiar se deosebeau în multe privințe, având destine foarte diferite. Felul său expansiv și entuziast, talentul oratoric și perseverența cu care a susținut rezistența îndârjită în timpul războiului i-au adus lui Churchill prestigiul și puterea care au modelat în mare măsură lumea noastră de azi.

Având o personalitate tot mai flegmatică și mai introvertită, combinată cu un idealism pătimaș și cu preocuparea față de acuratețe în observație și în scris, Orwell s-a slujit de condeiul său pentru a apăra libertatea individului în acea lume modernă.

Un element de risc în abordarea unei perspective duale asupra celor doi bărbați îl reprezintă faptul că Churchill a avut o personalitate foarte puternică și tenace. Dacă cercetăm fiecare eveniment important din anii '40, îl găsim acolo, luând parte sau vorbind despre el, și apoi, peste câțiva ani, scriind despre el. A te angaja într-o polemică cu Churchill era ca și cum „ai fi intrat în dispută cu o fanfară”⁴⁵, după cum a spus o dată un membru al unui Cabinet britanic. Potrivit filozofului politic Isaiah Berlin, Churchill vedea viața ca pe o mare paradă⁶, cu el în fruntea alaiului. „Trebuie să spun că îmi plac culorile luminoase”⁷, scria Churchill la un moment dat. „Nu pot pretinde că sunt indiferent la culori. Mă bucur de cele intense și mă întristează de-a dreptul marourile șterse”.

La jumătatea secolului XX, acești oameni s-au aflat amândoi, politic și intelectual, în fruntea luptei împotriva dublei amenințări totalitare a fascismului și a comunismului. În ziua în care Marea Britanie a intrat în al Doilea Război Mondial, Churchill spunea: „Este un război, văzut din perspectiva calității sale intrinseci, pentru așezarea pe baze solide a drepturilor individului și un război pentru consolidarea și revitalizarea statutului omului”⁸. Orwell a exprimat același gând în stilul său mai simplu: „Trăim într-o epocă în care individul autonom încetează să existe”⁹, afirma el mâhnit doi ani mai târziu.

Orwell și Churchill și-au dat seama că problema esențială a secolului lor nu era, în ultimă instanță, cine controlează mijloacele de producție, după cum credea Marx, sau cum funcționează psihicul, după cum ne învăța Freud, ci mai degrabă cum să fie apărată libertatea individului într-o epocă în care statul intervenea masiv în viața privată. Istoricul Simon Schama i-a descris drept arhitecți ai timpului lor¹⁰. Erau, spunea Schama, „aliații cei mai neverosimili”¹¹. Cauza lor comună era de a stăvili valul crimei de stat – care a început să crească în anii '20 și '30 și a atins apogeul în anii '40.

Prin anii '50, unul dintre nepoți l-a întrebat pe Churchill: „Este adevărat că ești cel mai mare om din lume?“ Churchill, în stilul-i caracteristic, a răspuns: „Da, și acum șterge-o de-aici“¹².

Teoria istorică a personalității „Marelui Om“ este denigrată în zilele noastre. Dar uneori indivizii sunt foarte importanți. Churchill și Orwell au avut un impact major asupra modului în care trăim și gândim astăzi. Acești doi bărbați nu au creat Occidentul postbelic liberal și prosper – cu avântul său economic susținut și cu extinderea constantă a drepturilor egale pentru femei, negri, homosexuali și minorități marginalizate –, dar eforturile lor au contribuit la crearea condițiilor politice, fizice și intelectuale care au făcut posibilă această lume.

I-am admirat multă vreme separat, dar au devenit un singur subiect interconectat pentru mine atunci când, scriind despre Războiul din Irak, am făcut o pauză și am început să studiez Războiul Civil din Spania din 1936–1939. Analizând rolul lui Orwell, mi-am dat seama că atât el, cât și Churchill fuseseră corespondenți de război, așa cum eram și eu pe atunci. Orwell a scris și a participat la Războiul din Spania, iar Churchill a jucat un rol dublu similar¹³ în Războiul Burilor din 1899–1902.

Cine au fost acești oameni, ce argumente au folosit ei pentru a apăra libertatea individului în viața modernă și cum au ajuns ei la aceste concepții?

Cartea de față se concentrează asupra perioadei-cheie din viața lor, anii '30 și '40. Esența poveștilor celor doi bărbați îl constituie intervalul crucial de la ascensiunea naziștilor și până după al Doilea Război Mondial. În această perioadă, când atât de mulți dintre semenii lor și-au pierdut încrederea în democrație, pe care o considerau un eșec, nici unul din ei nu a pierdut din vedere vreodată valoarea individului în lume și tot ce înseamnă asta: dreptul de a fi în dezacord cu majoritatea, chiar dreptul de a nu avea mereu dreptate, dreptul de a te îndoii de puterea majorității și nevoia de a susține că demnitarii pot greși – mai ales atunci când cei de la putere cred cu convingere că nu greșesc. După cum scria Orwell: „Dacă libertatea înseamnă ceva, atunci ea înseamnă dreptul de a le spune oamenilor ceea ce nu vor să audă“¹⁴ – mai ales, pentru el, lucruri pe

care nu voiau să le recunoască. A urmărit acest scop fără abateri întreaga sa viață.

Îi datorăm și lui Churchill libertatea de care ne bucurăm în prezent. Scrierile lui Orwell despre libertate și-au pus și ele amprenta asupra modului în care ne raportăm la ea astăzi. Destinul și opera ambilor merită să fie mai bine înțelese în acest context. Vom înțelege astfel mai bine lumea în care trăim și poate vom fi mai bine pregătiți să-i facem față, așa cum și ei au ținut piept lumii lor.

Vom vedea pentru început cum și-au trăit anii tinereții, croindu-și fiecare destinul.

Churchill aventurierul

În 1884, într-o zi neguroasă de decembrie, tipică pentru sudul Angliei, Winston Churchill, un puști roșcat în vârstă de zece ani, nou-venit la școala domnișoarei Thomson din Brighton, se amuza la ora de desen trăgându-l de urechi pe un alt băiat. Până la urmă, victima a contraatacat, rănindu-și agresorul, pe tânărul Winston, cu un briceag în piept.

Churchill recunoștea fără ocolișuri că fusese „un copil dificil”¹. Și totuși, a omis să povestească cele de mai sus în scrierile sale autobiografice, poate fiindcă și mama lui îl vedea vinovat pentru întâmplare. „Nu am nici o îndoială că Winston l-a necăjit teribil pe băiat – și trebuie să fie o lecție pentru el”², îi scria Jennie Churchill tatălui lui Winston, care se afla în India. La urma urmei, cugeta ea, lama cuțitului intrase doar vreo șase milimetri în trupul fiului său – suficient cât să-l taie, dar prea puțin ca să provoace o rană gravă. O lună mai târziu, Lordul Randolph Churchill, desfrânatul său tată, primind vestea pe când se afla în India, a răspuns nepăsător: „Sper ca pe viitor să nu-l mai cresteze nimeni”.

În zilele noastre, părinții de acest gen ar putea fi acuzați de infrațiuinea de abandon. Randolph, membru al Partidului Conservator, aflat în ascensiune, abia dacă vorbea cu fiul său. Decenii mai târziu, Winston își amintea doar vreo „trei sau patru conversații lungi și intime cu el”³. Pe când se afla la școala din Brighton, la malul mării, la aproximativ nouăzeci de kilometri la sud de Londra, Churchill a citit cu întristare că

tatăl său ajunsese în zonă ca să țină un discurs, dar nu se opri să-l vadă. „Nu ai trecut deloc duminică să mă vezi când ai fost la Brighton“⁴, și-a muștrat el tatăl într-o scrisoare. Mai târziu, pe când era la Școala Harrow, Churchill a pus la cale o adevărată strategie ca să-și convingă tatăl să-l viziteze în ziua unei premieri speciale. „Nu ai venit niciodată să mă vezi“⁵, i-a reproșat el. A remarcat cu amărăciune că școala lui se afla la doar treizeci de minute de Londra cu trenul. „Dacă îl iei pe cel de 11:07 din Baker Street, ajungi la Harrow la 11:37“. I-a scris și mamei sale: „Încearcă să-l faci pe tata să vină. Nu a fost niciodată“. Lordul Randolph nu s-a dus.

Mama lui Churchill avea propriile-i preocupări. Jennie Jerome Churchill, „o femeie ca o panteră, frumoasă, superficială, o adevărată bijuterie cu diamante“, așa cum o descria un biograf al lui Churchill, a stârnit senzație în societatea victoriană târzie, având vreo nouăsprezece amanți⁶, după estimarea unui conservator. Alții estimează că de-a lungul vieții s-a culcat cu două sute de bărbați, însă biografiile mai prudenți își exprimă îndoiala asupra acestei exagerări. „Numărul este suspect de rotund“⁷, spunea unul dintre cei mai apreciați biografi, politicianul britanic Roy Jenkins.

În orice caz, conchide Con Coughlin, care a studiat în amănunțime primii ani de viață ai lui Churchill, Lady Randolph Churchill a fost „foarte activă în plan social, ca să folosim un eufemism“⁸. Într-o vreme când tatuajele erau marca indivizilor dubioși din porturi, ea afișa un șarpe imprimat pe încheietura mâinii stângi⁹. După moartea prematură a primului soț – tatăl lui Winston –, ea a șocat societatea londoneză căsătorindu-se cu un bărbat tânăr și chipeș de vârsta fiului ei. Mai apoi, după ce a divorțat de acesta, și-a luat un al treilea soț care avea tot vârsta lui Winston. Spre sfârșitul vieții, spunea, se pare, cu regret: „Nu mă voi obișnui niciodată să nu fiu cea mai frumoasă femeie din încăpere“¹⁰.

Într-o vacanță de Crăciun, părinții ocupați ai lui Churchill l-au expediat la bunica sa, Ducesa de Marlborough. Peste câteva săptămâni, ea le-a scris cu ușurare: „Winston se întoarce azi la școală. Între noi fie vorba, nu îmi pare rău, pentru că e fără îndoială un copil zvăpăiat“¹¹.

La prima școală pe care a urmat-o Churchill, pedeapsa cu biciul se folosea în mod obișnuit, lăsându-se cu urlete și răni. „Cum mai uram acea școală”⁴¹², scria Churchill. Până la urmă, părinții l-au transferat la o mică școală liberală din Brighton, unde lui Churchill, care se poate să fi suferit de un fel de sindrom al deficitului de atenție, i s-a permis cu înțelepciune să studieze doar subiectele care îl interesau și care își amintește că au fost „franceză, istorie, foarte multă poezie pe dinafară și, mai ales, călăria și înotul”⁴¹³. Dar chiar și acolo, deși era fericit, Churchill a reușit să fie ultimul la purtare⁴¹⁴.

Mai târziu, la gimnaziu, potrivit pedagogului său de la internat, Churchill se remarcă prin „faptul că era uituc, neglijent, nepunctual și ciudat în toate privințele”⁴¹⁵. În ciuda acestor defecte, ca adolescent, a învățat oarecum să scrie. „Astfel, structura esențială a propoziției engleze britanice obișnuite mi-a intrat în sânge – ceea ce este un lucru nobil”⁴¹⁶, scria el. Capacitatea de a stăpâni limba engleză avea să devină avantajul major în dubla sa carieră de om politic și scriitor. Avea să ajungă să publice aproximativ cincisprezece milioane de cuvinte⁴¹⁷ în întreaga viață. Dar educația sa teoretică s-a oprit aici, și toată viața va avea mari goluri în cultura generală.

Churchill își amintește că a ieșit din școală „destul de descu-rajat”⁴¹⁸. Părinții au considerat că nu e suficient de inteligent pentru a deveni avocat, astfel încât a fost îndreptat spre armată, o destinație obișnuită pentru progenitura mediocră a aristocrației britanice. Forțele terestre erau mai puțin solicitante pentru prostănaci decât Marina Regală, considerată mai importantă pentru apărarea națiunii insulare și astfel mai predispusă la o abordare meritocratică. Dar, chiar și cu această ștachetă joasă, Churchill a dat de trei ori examen⁴¹⁹ până să fie admis la Sandhurst, școala militară britanică pentru infanterie și cavalerie. A fost acceptat la cavalerie, unde concurența era mai mică, întrucât puțini tineri își puteau permite luxul de a întreține mai mulți cai și servitori care să îi îngrijească. După cum spunea Churchill: „Cei aflați la coada listei erau admiși, așadar, mai ușor la cavalerie”⁴²⁰. Varianta aceasta îl și atrăgea pe Churchill, care iubea confortul și fastul. Nu doar că putea să călărească în loc să meargă pe jos, dar, observa el, „uniformele de la cavalerie erau mult mai frumoase decât ale pedestrimii”⁴²¹.